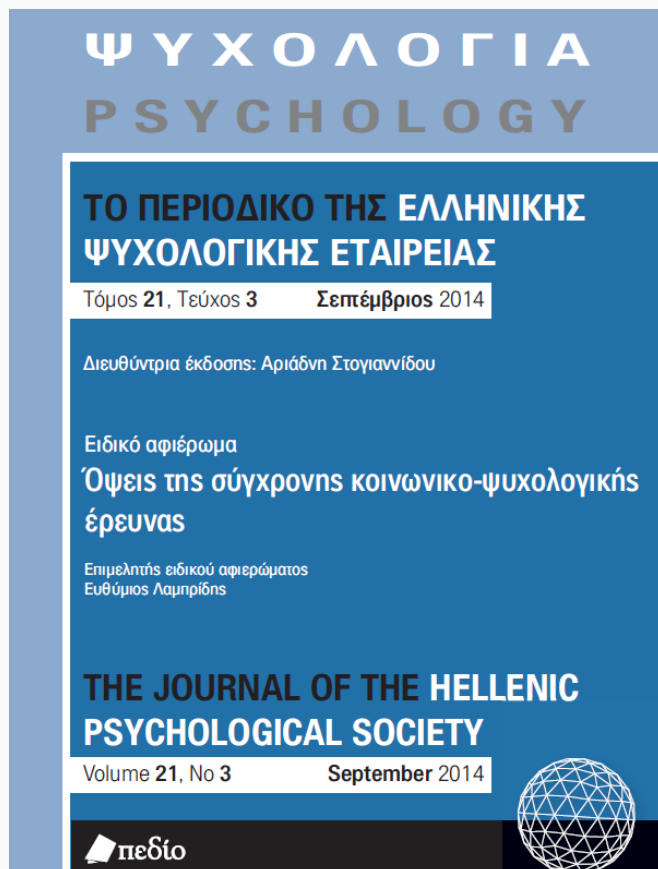

Psychology: the Journal of the Hellenic Psychological Society

Vol 21, No 3 (2014)

Prosocial motivation: Pure altruism or psychological compulsion?

Ευθύμιος Λαμπρίδης

doi: [10.12681/psy_hps.23503](https://doi.org/10.12681/psy_hps.23503)

Copyright © 2020, Ευθύμιος Λαμπρίδης

This work is licensed under a [Creative Commons Attribution-ShareAlike 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-sa/4.0/).

To cite this article:

Λαμπρίδης Ε. (2020). Prosocial motivation: Pure altruism or psychological compulsion?. *Psychology: The Journal of the Hellenic Psychological Society*, 21(3), 354–370. https://doi.org/10.12681/psy_hps.23503

Κίνητρα φιλοκοινωνικής συμπεριφοράς: Αγνός αλτρουισμός ή ψυχολογικός εξαναγκασμός;

ΕΥΘΥΜΙΟΣ ΛΑΜΠΡΙΔΗΣ¹

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Η παρούσα έρευνα έχοντας ως θεωρητική αφετηρία τη διαμάχη ανάμεσα στην Υπόθεση Ενσυναίσθησης-Αλτρουισμού και την Υπόθεση της Αποφευκτικής Μείωσης της Εξαψης για την ερμηνεία της φιλοκοινωνικής συμπεριφοράς μελετά τα κίνητρα που υπογραμμίζουν την εκδήλωση συμπεριφοράς βοήθειας. Για τον λόγο αυτό σχεδιάστηκε πειραματική διαδικασία στην οποία έλαβαν μέρος ενήλικοι άνδρες και γυναίκες (N = 128). Αρχικά οι συμμετέχοντες συμπλήρωσαν την κλίμακα των τάσεων φιλοκοινωνικής συμπεριφοράς (Prosocial Tendencies Measure - Carlo & Randall, 2002) και το Ερωτηματολόγιο του Τορόντο για την ενσυναίσθηση (The Toronto Empathy Questionnaire - Spreng και συν., 2009). Στη συνέχεια διαχωρίστηκαν σύμφωνα με τις απαντήσεις τους σε 8 ομάδες και εκτέθηκαν σε αντίστοιχες πειραματικές συνθήκες (2 γνωστός-άγνωστος X 2 σε ανάγκη βοήθειας-απουσία ανάγκης βοήθειας X 2 άσκηση πίεσης για λήψη βοήθειας-απουσία άσκησης πίεσης για λήψη βοήθειας). Τα ευρήματα δείχνουν ότι το επίπεδο ενσυναίσθησης παίζει ρόλο στην εκδήλωση συμπεριφοράς βοήθειας. Περισσότερο, όμως, βρέθηκε να επηρεάζει την εκδήλωση φιλοκοινωνικής συμπεριφοράς η μεταβλητή της οικειότητας με το άτομο, καθώς και το εάν το άτομο που βρίσκεται σε ανάγκη ζητά βοήθεια. Τα ευρήματα υποδεικνύουν ότι η εκδήλωση συμπεριφοράς βοήθειας συνιστά αποτέλεσμα άσκησης ψυχολογικής πίεσης και μοιάζει να υπακούει στο κίνητρο της ψυχολογικής απόδρασης από συνθήκες έκθεσης σε αίτημα για εκδήλωση συμπεριφοράς βοήθειας.

Λέξεις-κλειδιά: Φιλοκοινωνική συμπεριφορά, Αλτρουισμός, Ενσυναίσθηση, Συμπεριφορά βοήθειας.

Εισαγωγή

Τα κίνητρα που υπογραμμίζουν την εκδήλωση της φιλοκοινωνικής συμπεριφοράς αποτελούν αντικείμενο μελέτης και ζωηρής επιστημονικής αντιπαράθεσης αρκετών κοινωνικών ψυχολόγων τις τελευταίες δεκαετίες. Η εισήγηση του γνωστι-

κού μοντέλου του αμέτοχου παρατηρητή (Latane & Darley, 1968) καθώς και του μοντέλου του αμέτοχου παρατηρητή – υπολογιστή (Piliavin, Dovidio, Gaertner & Clark, 1981) ανέδειξαν τις σύνθετες κοινωνικογνωστικές διεργασίες που επηρεάζουν την απόφαση για εκδήλωση συμπεριφοράς βοήθειας και έθεσαν τις βάσεις για τη διεξαγωγή ενός

1. Διεύθυνση: Επίκουρος Καθηγητής Κοινωνικής Ψυχολογίας, Τμήμα Ιστορίας και Εθνολογίας, Δημοκρίτειο Πανεπιστήμιο Θράκης, Π. Τσαλδάρη 1, Τ.Κ. 69 100, Κομοτηνή, Τηλ. 25310 39478, E mail: elamprid@he.duth.gr

σημαντικού αριθμού ερευνών που στόχευαν στην ανάδειξη των κινήτρων και των παραγόντων που επηρεάζουν την εκδήλωση ή μη της φιλοκοινωνικής συμπεριφοράς σηματοδοτώντας έτσι την αλλαγή της εστίασης του ερευνητικού φακού από το «πότε» στο «γιατί» οι άνθρωποι βοηθούν (Penner, Dovidio, Piliavin & Schroeder, 2005). Στα χρόνια που μεσολαβούν, η διατύπωση της Υπόθεσης Ενσυναίσθησης – Αλτρουισμού (The Empathy – Altruism Hypothesis, Batson, 1991) αποτελεί ορόσημο, καθώς υποστήριξε την ύπαρξη του αγνού αλτρουισμού ως κινήτρου εκδήλωσης φιλοκοινωνικής συμπεριφοράς. Ταυτόχρονα, πυροδότησε την παραγωγή ενός σημαντικού αριθμού ερευνών, κοινό εύρημα των οποίων υπήρξε η ανάδειξη της ενσυναίσθησης ως καθοριστικού παράγοντα για την εκδήλωση συμπεριφοράς βοήθειας κινούμενης από αλτρουιστικά κίνητρα (για μια επισκόπηση βλ. Batson, Ahmad & Lishner, 2012). Ωστόσο, η διατύπωση της συγκεκριμένης Υπόθεσης είχε μια ακόμη σημαντική επίδραση: Την παραγωγή ενός εξίσου μεγάλου αριθμού ερευνών που δέχονται ότι η ενσυναίσθηση συνδέεται σημαντικά με την εκδήλωση φιλοκοινωνικής συμπεριφοράς, αλλά όχι με τον αλτρουισμό, καθώς αποδεικνύουν ότι η βίωση της συναισθηματικής κατάστασης του άλλου κάνει συχνά τους ανθρώπους να λυπούνται ή να καταπονούνται συναισθηματικά και η προσφορά βοήθειας να έρχεται ως αναγκαστική επιλογή που σκοπεύει στην ανακούφιση της προσωπικής αναστάτωσης του δυνητικού «ευεργέτη» και όχι στην ευημερία του άλλου (για μια επισκόπηση βλ. Doris & Stich, 2007). Συνάμα, άλλοι ερευνητές επικρίνουν τους υποστηρικτές της Υπόθεσης Ενσυναίσθησης – Αλτρουισμού για μεροληπτικό μεθοδολογικό σχεδιασμό προκειμένου να αποδείξουν τις θέσεις τους (Cialdini, 1991· Davis, 1994). Ωστόσο, ούτε εκείνοι συμπεριλαμβάνουν στις δικές τους μελέτες τον έλεγχο της επίδρασης άλλων παραγόντων που έχουν βρεθεί να παίζουν σημαντικό ρόλο στην εκδήλωση της φιλοκοινωνικής συμπεριφοράς, παρά το ότι αναγνωρίζουν την πιθανή συμβολή τους στην εκδήλωση συμπεριφοράς βοήθειας. Συγκεκριμένα, τόσο η οικειότητα με τον «πάσχοντα» (Maner & Galliot, 2007), όσο και η εκδήλωση αιτήματος βοήθειας προς τον ευεργέτη

(Bartlett & DeSteno, 2006) έχουν βρεθεί να επηρεάζουν σημαντικά την εκδήλωση φιλοκοινωνικής συμπεριφοράς. Επιπλέον, είναι ιδιαίτερα αξιοπρόσεκτο το γεγονός ότι τόσο οι μεν, όσο και οι δε, παραλείπουν να μελετήσουν ευθέως τους λόγους για τους οποίους κάποιος επιλέγει να βοηθήσει ή όχι ένα άτομο.

Η παρούσα έρευνα αποπειράται να μελετήσει τα κίνητρα που υπογραμμίζουν την εκδήλωση φιλοκοινωνικής συμπεριφοράς με μια πειραματική διαδικασία πεδίου στο σχεδιασμό της οποίας συμπεριλαμβάνονται οι προαναφερόμενες μεταβλητές (ενσυναίσθηση, οικειότητα με τον «πάσχοντα», εκδήλωση ή μη αιτήματος για λήψη βοήθειας). Επιπρόσθετα, επιχειρεί να εκτιμήσει τους λόγους τους οποίους επικαλούνται τα άτομα που παρέχουν ή μη τη βοήθειά τους, φιλοδοξώντας να καλύψει ένα σημαντικό ερευνητικό κενό που οι σχετικές έρευνες έχουν αναδείξει (βλ. σχετικά, Stocks, Lishner & Decker, 2009).

Αγνός αλτρουισμός ή ψυχολογικός εξαναγκασμός;

Φιλοκοινωνική συμπεριφορά είναι κάθε εθελοντική συμπεριφορά που εκδηλώνεται με σκοπό την ωφέλεια του άλλου (Dovidio, Piliavin, Schroeder, Penner, 2006). Ο αλτρουισμός αποτελεί πτυχή της φιλοκοινωνικής συμπεριφοράς καθώς ορίζεται ως η ανιδιοτελής συμπεριφορά που εκδηλώνεται με σκοπό την ωφέλεια του άλλου, ακόμη κι αν αυτό έχει κόστος για τον «ευεργέτη» (Batson & Oleson, 1991). Η επισήμανση του κόστους για αυτόν που προσφέρει τη βοήθειά του είναι σημαντική, καθώς φωτίζει τη βάση της επιστημονικής διαμάχης τις τελευταίες τρεις, περίπου, δεκαετίες ανάμεσα σε εκείνους που υποστηρίζουν ότι η φιλοκοινωνική συμπεριφορά μπορεί –υπό προϋποθέσεις– να είναι αλτρουιστική και σε εκείνους που ισχυρίζονται ότι πίσω από κάθε συμπεριφορά βοήθειας το κίνητρο είναι εγωιστικό και στόχο έχει την προστασία της ψυχοσυναισθηματικής ευημερίας του ατόμου που παρέχει τη βοήθειά του. Σύμφωνα με την Υπόθεση Ενσυναίσθησης – Αλτρουισμού (Batson, 1991) η ενσυναίσθηση είναι το κίνητρο που ενεργοποιεί τη συμπεριφορά βοήθειας με τελικό στό-

χο την προστασία ή προώθηση της ευημερίας του ατόμου που πάσχει. Η ενσυναίσθηση περιλαμβάνει αισθήματα συμπόνιας, συμπάθειας και φροντίδας τα οποία αναδύονται όταν κάποιος άλλος βιώνει ψυχολογική ή σωματική καταπόνηση. Όταν βλέπουμε κάποιον συνάνθρωπό μας να υποφέρει, αισθανόμαστε τη δεινή του θέση και σπεύδουμε να προσφέρουμε τη βοήθειά μας κινούμενοι από αγνό αλtruισμό. Βοηθούμε τον άλλο επειδή η ενσυναίσθηση μας φέρνει πιο κοντά του και θέλουμε να πάρουμε, ή, έστω, να απαλύνουμε τον πόνο που βιώνει (Oceja, Heerdink, Stocks, Ambrona, Lopez-Perez & Slagado, 2014).

Δεν υπάρχει αμφιβολία ότι η ενσυναίσθηση αποτελεί καθοριστικό παράγοντα για την εκδήλωση φιλοκοινωνικής συμπεριφοράς. Ένας μεγάλος αριθμός μελετών (βλ. Batson, 2011) έδειξε ότι ενσυναίσθηση και εκδήλωση φιλοκοινωνικής συμπεριφοράς συνδέονται γραμμικά. Ωστόσο, ένας εξίσου σημαντικός αριθμός ερευνών (βλ. Stocks, Lishner & Decker, 2009) ανέδειξε ότι όταν ένα άτομο αντιμετωπίζει μια δυνητική συνθήκη εκδήλωσης συμπεριφοράς βοήθειας είναι πιθανό να βιώσει μη ενσυναισθητικά αισθήματα όπως λύπη, θλίψη, προσωπική καταπόνηση, στρες και αποστροφή. Υποστηρίζοντας την εγκυρότητα του ισχυρισμού του ο εισηγητής της Υπόθεσης Ενσυναίσθησης – Αλtruισμού D. Batson (1991) διευκρινίζει ότι ο αλtruισμός είναι ο τελικός στόχος και ότι δεν είναι απίθανο να διαμεσολαβείται από την εκπλήρωση άλλων ενδιαμέσων στόχων που αφορούν στην διαχείριση των δυσάρεστων συναισθημάτων που βιώνει ο δυνητικός «ευεργέτης». Ωστόσο, αυτή η άποψη δεν έχει αποδειχτεί ερευνητικά, ενώ και η σύνδεση της ενσυναίσθησης με το κίνητρο του αλtruισμού ελέγχθηκε σε μια σειρά από πειραματικές διαδικασίες στις οποίες οι συμμετέχοντες έρχονταν αντιμέτωποι με μια συνθήκη παροχής βοήθειας στην οποία είχαν δύο επιλογές: είτε να προσφέρουν τη βοήθειά τους, είτε να αποχωρήσουν (βλ. σχετικά Batson, 2002). Τα βασικά σημεία των επικρίσεων που διατυπώθηκαν μπορούν να συνοψιστούν στα ακόλουθα ερωτήματα: Είναι η ενσυναίσθηση το μόνο κίνητρο για την εκδήλωση φιλοκοινωνικής συμπεριφοράς; Η ψυχολογική καταπόνηση του δυνητικού «ευεργέτη» και

τα μη ενσυναισθητικά συναισθήματα που πιθανόν βιώνει δεν μπορούν να λειτουργήσουν ως κίνητρα εκδήλωσης φιλοκοινωνικής συμπεριφοράς με απώτερο στόχο όχι τον αλtruισμό αλλά την διευθέτηση αυτής της δυσάρεστης κατάστασης προς όφελος, τελικά, του ίδιου του εαυτού;

Σύμφωνα με τα ευρήματα του Hoffman (1991) και του Hornstein (1991) το ότι κάποιος μπορεί να αποχωρήσει από μια συνθήκη παροχής βοήθειας δεν σημαίνει ότι θα μπορέσει να διευθετήσει την ψυχολογική καταπόνηση που του επιφέρει η γνώση ότι κάποιος άλλος υποφέρει και συνεχίζει να υποφέρει ακόμη κι αν εκείνος, ως δυνητικός «ευεργέτης», απομακρυνθεί. Μια σειρά από έρευνες (π.χ. Batson, Duncan, Ackennan, Buckley & Bitch, 1981· Hoffman, 1981· Piliavin, Dovidio, Gaertner & Clark, 1981, 1982· Schroeder, Penner, Dovidio & Piliavin, 1995) καταθέτουν ευρήματα που υποστηρίζουν ότι η ενσυναίσθηση μπορεί να είναι ένα δυσάρεστο συναίσθημα που κινητοποιεί την προσπάθεια μείωσης ή αποφυγής της πηγής του ενσυναισθητικού αισθήματος. Οι έρευνες αυτές διαμορφώνουν την Υπόθεση της Αποφευκτικής Μείωσης της Έξαψης (The Aversive Arousal Reduction Hypothesis - Batson, 1991) σύμφωνα με την οποία η ενσυναίσθηση προκαλεί στον δυνητικό ευεργέτη αρνητική ψυχοσυναισθηματική φόρτιση που τον ωθεί να αποφύγει την έκθεση στο ερέθισμα (κατάσταση δυνητικής παροχής βοήθειας) προσφέροντας τη βοήθειά του, ώστε να μειώσει –ή ακόμη και να εξαλείψει– το δυσάρεστο συναίσθημα που η έκθεση στην κατάσταση του προκαλεί. Σύμφωνα με την συγκεκριμένη Υπόθεση η ενσυναίσθηση δεν κινητοποιεί απλώς ένα εγωιστικό κίνητρο μείωσης της έξαψης, αλλά κρύβει τις ανησυχίες του δυνητικού ευεργέτη για τη δυσκολία συνειδητοποίησης της ανάγκης του να αποδράσει ψυχολογικά από μια κατάσταση στην οποία κάποιος άλλος υποφέρει. Έτσι, η παροχή βοήθειας μοιάζει να είναι μια πολύ καλή επιλογή για να σταματήσει η ψυχολογική καταπόνηση του δυνητικού ευεργέτη. Η συμπεριφορά είναι φιλοκοινωνική, το κίνητρο όμως είναι εγωιστικό, αφού ως στόχο έχει την ανακούφιση, όχι του ατόμου που υποφέρει, αλλά του δυνητικού ευεργέτη του (Stocks, Lishner & Decker, 2009).

Πέρα από την ενσυναίσθηση: Η οικειότητα με το «θύμα» και η ανάγκη για βοήθεια.

Από τη συνοπτική παρουσίαση των βασικών θέσεων των δύο Υποθέσεων που ερίζουν για τα κίνητρα που υπογραμμίζουν την εκδήλωση φιλοκοινωνικής συμπεριφοράς (αλτρουισμός vs. εγωισμός) προκύπτουν οι ακόλουθες παρατηρήσεις: Πρώτον, και οι δύο προσεγγίσεις συμφωνούν στον σημαντικό ρόλο της ενσυναίσθησης. Ωστόσο, όπως επισημαίνουν οι Stocks, Lishner και Decker (2009) καμία από τις δύο δεν φαίνεται να λαμβάνει υπόψη το διαχωρισμό ανάμεσα στα άτομα με υψηλή και στα άτομα με χαμηλή ενσυναίσθηση. Αρκετές έρευνες (π.χ. Batson, Chang, Orr, Rowland, 2002· Batson, Sager, Garst, Kang, Rubchinsky & Dawson, 1997· Cialdini, Schaller, Houlihan, Arps, Fultz, Beaman, 1987) έχουν αποδείξει ότι η συμπεριφορά ατόμων με υψηλή και χαμηλή ενσυναίσθηση είναι πολύ διαφορετική σε μια συνθήκη παροχής βοήθειας με τους πρώτους να σπεύδουν να βοηθήσουν ακόμη και σε περιπτώσεις που κάτι τέτοιο δεν είναι απαιτητό και τους δεύτερους να βοηθούν μόνο όταν δεν μπορούν να κάνουν διαφορετικά. Δεύτερον, τόσο η Υπόθεση Ενσυναίσθησης – Αλτρουισμού, όσο και η Υπόθεση της Αποφευκτικής Μείωσης της Έξαψης στηρίζουν τα συμπεράσματά τους σε μια μεθοδολογικά περιορισμένη στρατηγική: αυτή της παρατήρησης της φυσικής απόδρασης του δυνητικού ευεργέτη και της διαπίστωσης της παροχής βοήθειας ως έμμεσης ένδειξης ψυχολογικού εξαναγκασμού, βασιζόμενες, αφενός μεν σε μετρήσεις του συναισθήματος πριν και μετά την έκθεση στη συνθήκη παροχής βοήθειας (Batson & Weeks, 1996), αφετέρου δε στην καταγραφή της επιλογής παροχής ή μη βοήθειας (Batson, Ahmad, Stocks, 2004, και για μια επισκόπηση, βλ. Batson, 2011). Τρίτον, δεν φαίνεται να ενδιαφέρονται για τον ρόλο που μπορεί να διαδραματίζουν η οικειότητα του «ευεργέτη» με το άτομο που χρειάζεται βοήθεια, η εκδήλωση αιτήματος για βοήθεια από τον «πάσχοντα» και η άσκηση πίεσης για λήψη βοήθειας, καθώς και η ύπαρξη ή μη της ανάγκης για παροχή βοήθειας από τον δυνητικό «ευεργέτη».

Η οικειότητα αποτελεί καθοριστική μεταβλητή

για την εκδήλωση φιλοκοινωνικής συμπεριφοράς. Ένας σημαντικός αριθμός ερευνών (βλ. Reis, Collins & Berscheid, 2000· Sprecher & Regan, 2002) υποδεικνύει ότι, όσο πιο στενή η σχέση με το άτομο που χρειάζεται βοήθεια, τόσο μεγαλύτερη η πιθανότητα εκδήλωσης συμπεριφοράς βοήθειας. Τα άτομα τείνουν να βοηθούν τους συγγενείς (Aron, Aron, Tudor & Nelson, 1991· Clark, Mils & Corcoran, 1989), τους φίλους (Schlenker & Britt, 2001), τους ανθρώπους με τους οποίους διατηρούν στενή συναισθηματική σχέση (Van Lange και συν., 1997), τους συναδέλφους στη δουλειά (Grant & Berg, 2011· Podsakoff, MacKenzie, Paine & Bachrach, 2000). Από την άλλη εμφανίζονται μάλλον απρόθυμοι να βοηθήσουν ανθρώπους που τους είναι άγνωστοι. Στις περισσότερες από τις προαναφερόμενες έρευνες παρατηρήθηκε ότι όταν ένα άτομο του άμεσου περιβάλλοντος (συγγενής, φίλος, σύντροφος, συνεργάτης) χρειάζεται βοήθεια το ενσυναισθητικό ενδιαφέρον των δυνητικών «ευεργετών» αυξάνεται σημαντικά και η συμπεριφορά βοήθειας εκδηλώνεται, ενώ όταν κάποιο άγνωστο άτομο βρίσκεται σε αντίστοιχη θέση το ενσυναισθητικό ενδιαφέρον παραμένει χαμηλό και η βοήθεια εκδηλώνεται πολύ λιγότερο. Οι Maner και Gailliot (2007) παρατηρούν ότι παρά τον μεγάλο αριθμό των ερευνών που απέδειξαν τη σχέση μεταξύ οικειότητας και εκδήλωσης φιλοκοινωνικής συμπεριφοράς, είναι ελάχιστες οι έρευνες που αποπειράθηκαν να διερευνήσουν τα κίνητρα που υπογραμμίζουν την συμπεριφορά βοήθειας στις περιπτώσεις που η φιλοκοινωνική συμπεριφορά κατευθύνονταν προς κάποιον οικείο. Σύμφωνα με τους Cialdini, Brown, Lewis, Luce και Neuberg (1997) και τους Sturmer, Snyder και Omoto (2005) το γεγονός ότι η συμπεριφορά βοήθειας εκδηλώνεται προς κάποιον οικείο για τον οποίο το ενσυναισθητικό ενδιαφέρον είναι υψηλό, δεν συνεπάγεται ότι το κίνητρο είναι αλτρουιστικό. Το κίνητρο είναι μάλλον εγωιστικό, καθώς το άτομο βοηθώντας κάποιον οικείο νιώθει ότι βοηθά τον εαυτό και διαχειρίζεται αποτελεσματικότερα τα αισθήματα ενοχής που μπορεί να αντιμετωπίσει από την μη παροχή βοήθειας.

Η ανάγκη για βοήθεια είναι μια εξίσου σημαντική μεταβλητή για την εκδήλωση φιλοκοινωνικής

συμπεριφοράς. Οι Carlo και Randall (2002) διατυπώνοντας την τυπολογία των τάσεων εκδήλωσης φιλοκοινωνικής συμπεριφοράς διευκρινίζουν ότι σε αρκετές περιπτώσεις τα άτομα τείνουν να βοηθούν επειδή τους ασκείται πίεση από τα άτομα που υποφέρουν, είτε άμεσα (με την επίκληση της συνδρομής τους), είτε έμμεσα (από την φρικτή κατάσταση στην οποία βρίσκονται). Στην έρευνά τους, οι Bartlett και DeSteno (2006) βρήκαν ότι η εκδήλωση φιλοκοινωνικής συμπεριφοράς ήταν σημαντικά υψηλότερη όταν τα άτομα ζητούσαν από τους δυνητικούς «ευεργέτες» τους την έμπρακτη εκδήλωση της βοήθειάς τους. Αντίστοιχα, στην έρευνα των Gebauer, Riketta, Broemer και Maio (2008) η πίεση για λήψη βοήθειας βρέθηκε να αποτελεί σημαντικό παράγοντα εκδήλωσης φιλοκοινωνικής συμπεριφοράς με τους συμμετέχοντες που είχαν εκτεθεί στην πειραματική συνθήκη στην οποία η πίεση για λήψη βοήθειας απουσίαζε να βοηθούν σημαντικά λιγότερο τα άτομα που έχρηζαν βοήθειας. Συνάμα, η σοβαρότητα της κατάστασης που αντιμετωπίζει κάποιος έχει βρεθεί να επηρεάζει την απόφαση για εκδήλωση ή μη φιλοκοινωνικής συμπεριφοράς. Τόσο στην έρευνα των Gaertner, Dovidio και Johnson (1982), όσο και σε εκείνη των West και Brown (1975) η ύπαρξη ανάγκης για βοήθεια βρέθηκε να επηρεάζει σημαντικά την εκδήλωση της σχετικής συμπεριφοράς. Αντίθετα, στις περιπτώσεις που η ανάγκη για βοήθεια απουσίαζε η φιλοκοινωνική συμπεριφορά εκδηλώθηκε σε πολύ λιγότερες περιπτώσεις.

Η παρούσα έρευνα

Σκοπός της παρούσας έρευνας είναι η διερεύνηση των κινήτρων που υπογραμμίζουν την εκδήλωση φιλοκοινωνικής συμπεριφοράς. Δύο είναι τα βασικά ρεύματα προσέγγισης του θέματος: Από τη μια, η Υπόθεση Ενσυναίσθησης – Αλτρουισμού). Από την άλλη, η Υπόθεση της Αποφευκτικής Μείωσης της Έξαψης. Συνοψίζοντας, μπορεί να υποστηριχθεί ότι και στις δύο περιπτώσεις δεν λαμβάνονται υπόψη τα ακόλουθα: Πρώτον, ότι όλοι οι άνθρωποι δεν διαθέτουν την ενσυναίσθηση στον ίδιο βαθμό. Δεύτερον, ότι οι μεταβλητές της οικειότητας με το άτομο που πάσχει και της απου-

σίας ή παρουσίας ανάγκης για βοήθεια έχουν βρεθεί να παίζουν ρόλο στην εκδήλωση φιλοκοινωνικής συμπεριφοράς. Τρίτον, ότι οι άνθρωποι τείνουν να εκδηλώνουν συμπεριφορές βοήθειας σε διαφορετικές καταστάσεις και για διαφορετικούς μεταξύ τους λόγους. Οι Carlo και Randall (2002) διατύπωσαν μια ενδιαφέρουσα τυπολογία τάσεων φιλοκοινωνικής συμπεριφοράς καταδεικνύοντας ότι άλλοι προτιμούν να βοηθούν παρουσία τρίτων, άλλοι όταν αναγκάζονται να το πράξουν επειδή δεν έχουν άλλη επιλογή, άλλοι όταν η κατάσταση που αντιμετωπίζει κάποιος του φορτίζει συναισθηματικά. Επιπρόσθετα, αξίζει να σημειωθεί ότι η μεγάλη πλειοψηφία των ερευνών σχετικά με τα κίνητρα φιλοκοινωνικής συμπεριφοράς αξιολόγησε τη συμπεριφορά των συμμετεχόντων με τη χρήση ερωτηματολογίων αυτο-αναφοράς, τα οποία εκείνοι συμπλήρωσαν αφού πρώτα είχαν διαβάσει κάποιο απόσπασμα που τους έφερνε σε θέση δυνητικού ευεργέτη (βλ. Batson, Ahmad & Lishner, 2012). Αξιολογούνταν, δηλαδή, η επιλογή τους σε μια υποθετική κατάσταση και όχι η συμπεριφορά τους σε πραγματικές συνθήκες.

Κατόπιν τούτων, η παρούσα έρευνα στοχεύει στη διερεύνηση των κινήτρων που υπογραμμίζουν την εκδήλωση φιλοκοινωνικής συμπεριφοράς μέσα από μια πειραματική διαδικασία πεδίου ώστε να αξιολογηθεί η συμπεριφορά των συμμετεχόντων σε πραγματικές συνθήκες. Ο σχεδιασμός της λαμβάνει υπόψη τις μεταβλητές της οικειότητας με το άτομο, την άσκηση ή μη πίεσης για λήψη βοήθειας, την σοβαρότητα της ανάγκης για παροχή βοήθειας. Επίσης, λαμβάνει υπόψη το επίπεδο ενσυναίσθησης των συμμετεχόντων και την προτίμησή τους προς συγκεκριμένους τύπους εκδήλωσης φιλοκοινωνικής συμπεριφοράς. Έτσι, οι υποθέσεις που πρόκειται να ελεγχθούν είναι οι εξής:

- Ενσυναίσθηση και φιλοκοινωνική συμπεριφορά θα συσχετίζονται θετικά.
- Τα άτομα με χαμηλή ενσυναίσθηση θα εκδηλώνουν λιγότερο φιλοκοινωνική συμπεριφορά.
- Η βοήθεια θα παρέχεται πολύ περισσότερο σε έναν γνωστό.
- Τα άτομα με χαμηλή ενσυναίσθηση θα βοηθούν έναν άγνωστο όταν εκείνος πιέζει για

βοήθεια ή/και υπάρχει σοβαρή ανάγκη για παροχή βοήθειας.

- Το επίπεδο της ενσυναίσθησης δεν πρόκειται να επηρεάσει την εκδήλωση φιλοκοινωνικής συμπεριφοράς όταν ο «πάσχων» είναι γνωστός, έχει ανάγκη βοήθειας και πιέζει για τη λήψη της.

2. Μέθοδος

Δείγμα

Η συλλογή του ερευνητικού υλικού πραγματοποιήθηκε κατά το χρονικό διάστημα Νοεμβρίου 2013 – Μαρτίου 2014. Η διαδικασία έλαβε χώρα σε όμιλο εταιρειών παροχής διαφημιστικών υπηρεσιών στην Αττική που απασχολεί πάνω από 250 εργαζομένους. Στην έρευνα έλαβαν μέρος εκατόν είκοσι οκτώ άνδρες και γυναίκες ($N = 128$) με μ.ο ηλικίας = 37,3 έτη ($T.A. = 5,1$ έτη). Το 75% των συμμετεχόντων ήταν απόφοιτοι Α.Ε.Ι. Το 59% των συμμετεχόντων ήταν έγγαμοι. Ήταν όλοι τους κάτοικοι μεγάλου αστικού κέντρου, ενώ το 42% δήλωσε ότι κατάγεται από την επαρχία.

Πειραματικός σχεδιασμός

Σχεδιάστηκε πειραματική μελέτη πεδίου ως εξής: 2 (άγνωστος – γνωστός) x 2 (άσκηση πίεσης για λήψη βοήθειας – απουσία άσκησης πίεσης για λήψη βοήθειας) x 2 (Σε ανάγκη για βοήθεια – απουσία ανάγκης για βοήθεια). Προέκυψαν οι ακόλουθες πειραματικές συνθήκες: Συνθήκη 1: Άγνωστος, δεν πιέζει για λήψη βοήθειας, χαμηλή ανάγκη παροχής βοήθειας. Συνθήκη 2: Άγνωστος, δεν πιέζει για λήψη βοήθειας, υψηλή ανάγκη παροχής βοήθειας. Συνθήκη 3: Άγνωστος, πιέζει για λήψη βοήθειας, χαμηλή ανάγκη παροχής βοήθειας. Συνθήκη 4: Άγνωστος, πιέζει για λήψη βοήθειας, υψηλή ανάγκη παροχής βοήθειας. Συνθήκη 5: Γνωστός, δεν πιέζει για λήψη βοήθειας, χαμηλή ανάγκη παροχής βοήθειας. Συνθήκη 6: Γνωστός, δεν πιέζει για λήψη βοήθειας, υψηλή ανάγκη παροχής βοήθειας. Συνθήκη 7: Γνωστός, πιέζει για λήψη βοήθειας, χαμηλή ανάγκη παροχής βοήθειας. Συνθήκη 8: Γνωστός, πιέ-

ζει για λήψη βοήθειας, υψηλή ανάγκη παροχής βοήθειας.

Για την κατανομή τους στις πειραματικές συνθήκες οι συμμετέχοντες συμπλήρωσαν επώνυμα δύο ερωτηματολόγια αυτο-αναφοράς: Ένα για την αξιολόγηση του επιπέδου της ενσυναίσθησης τους και ένα για την εκτίμηση της τάσης τους ως προς την εκδήλωση φιλοκοινωνικής συμπεριφοράς (βλ. λεπτομέρειες στην επόμενη ενότητα). Στη συνέχεια, το ερωτηματολόγιο του κάθε συμμετέχοντα / της κάθε συμμετέχουσας σταθμίστηκε χωριστά και οι συμμετέχοντες / συμμετέχουσες χωρίστηκαν από τον ερευνητή σύμφωνα με την τεχνική του διαχωρισμού της διαμέσου (median split) ανάλογα με το επίπεδο της ενσυναίσθησης τους (υψηλή – χαμηλή) και την τάση τους προς την εκδήλωση φιλοκοινωνικής συμπεριφοράς (υψηλή – χαμηλή) και ισοκατανεμήθηκαν στις 8 πειραματικές συνθήκες σύμφωνα και με τη μεταβλητή του φύλου. Συγκεκριμένα, 16 άτομα σε κάθε συνθήκη εκ των οποίων οι 8 άνδρες και οι 8 γυναίκες. Από αυτούς 8 με υψηλή ενσυναίσθηση και υψηλή τάση εκδήλωσης φιλοκοινωνικής συμπεριφοράς και 8 με χαμηλή ενσυναίσθηση και χαμηλή τάση εκδήλωσης φιλοκοινωνικής συμπεριφοράς.

Ψυχομετρικά εργαλεία

Ενσυναίσθηση: Χρησιμοποιήθηκε το Ερωτηματολόγιο του Τορόντο για την Ενσυναίσθηση (The Toronto Empathy Questionnaire, Spreng, McKinnon, Mar & Levine, 2009). Πρόκειται για μια πρόσφατη κλίμακα μέτρησης της ενσυναίσθησης που προσεγγίζει την ενσυναίσθηση ως μια πρωτίστως συναισθηματική διαδικασία και έχει διαμορφωθεί στη βάση προηγούμενων σχετικών εργαλείων μέτρησης της ενσυναίσθησης. Η εσωτερική εγκυρότητά του είναι ικανοποιητική (Cronbach's alpha = 0,80). Αποτελείται από 16 ερωτήσεις στις οποίες οι συμμετέχοντες καλούνται να δηλώσουν το βαθμό στον οποίο καθεμιά τους αντιπροσωπεύει σε μια κλίμακα τύπου Likert 5 σημείων από το 1 (δεν με αντιπροσωπεύει καθόλου) ως το 5 (με αντιπροσωπεύει πολύ).

Φιλοκοινωνική συμπεριφορά: Χρησιμοποιήθηκε η Κλίμακα των Τάσεων Φιλοκοινωνικής Συμπε-

ριφοράς (The Prosocial Tendencies Measure, Carlo & Randall, 2002). Η κλίμακα αποτελείται από 23 ερωτήσεις οι οποίες οργανώνονται σε 6 υποομάδες καθεμιά αντίστοιχη μιας τάσης εκδήλωσης φιλοκοινωνικής συμπεριφοράς (αλτρουισμού, ενδοτισμού, συναισθηματική, ανώνυμη, δημόσια, αποτροπιασμού). Η εσωτερική εγκυρότητα της κλίμακας είναι πολύ ικανοποιητική (Cronbach's alpha = 0,82). Η κλίμακα έχει εφαρμοστεί πρόσφατα και σε ελληνικό πληθυσμό με αντίστοιχα υψηλό δείκτη εσωτερικής εγκυρότητας (βλ. Lampridis & Papastylίου, 2014). Οι συμμετέχοντες καλούνται να δηλώσουν το βαθμό στον οποίο καθεμιά από τις ερωτήσεις τους αντιπροσωπεύει σε μια κλίμακα τύπου Likert 5 σημείων από το 1 (δεν με αντιπροσωπεύει καθόλου) ως το 5 (με αντιπροσωπεύει πολύ).

Δημογραφικά στοιχεία: Οι συμμετέχοντες συμπλήρωσαν μια αυτοσχέδια φόρμα δημογραφικών στοιχείων που περιλάμβανε ερωτήσεις σχετικά με την ηλικία, το φύλο, τον τόπο διαμονής και καταγωγής καθώς και την κατάσταση στο επίπεδο των στενών διαπροσωπικών τους σχέσεων.

Λόγοι παροχής βοήθειας: Μετά το πέρας της πειραματικής διαδικασίας οι συμμετέχοντες κλήθηκαν να απαντήσουν σε μια ερώτηση ανοιχτού τύπου σχετικά με τον λόγο/τους λόγους για τον οποίο/τους οποίους επέλεξαν να προσφέρουν τη βοήθειά τους στο άτομο που συνάντησαν κατά την έκθεσή τους στην πειραματική συνθήκη στην οποία έλαβαν μέρος.

Διαδικασία

Ο ερευνητής παρουσιάστηκε ως ειδικός επί θεμάτων ανθρώπινου δυναμικού που επρόκειτο να συνεργαστεί με το προσωπικό για θέματα βελτίωσης της εργασιακής απόδοσης και των σχέσεων μεταξύ των εργαζομένων μέσω συμπλήρωσης ερωτηματολογίων αυτο-αναφοράς και προσωπικών συνεντεύξεων. Αρχικά, όλοι οι εργαζόμενοι στα διάφορα τμήματα του ομίλου εταιρειών συμπλήρωσαν επώνυμα τα ερωτηματολόγια της ενσυναίσθησης και των τάσεων φιλοκοινωνικής συμπεριφοράς καθώς και τη φόρμα των δημογραφικών στοιχείων. Οι απαντήσεις όλων σταθμίστηκαν και ο ερευνητής

σχημάτισε ομάδες εργαζομένων ανάλογα με το επίπεδο της ενσυναίσθησης τους (υψηλή – χαμηλή) και την τάση τους ως προς την εκδήλωση φιλοκοινωνικής συμπεριφοράς (υψηλή – χαμηλή). Από αυτές τις ομάδες επιλέχθηκαν από τον ερευνητή 128 άτομα που κατανεμήθηκαν ισομερώς στις 8 πειραματικές συνθήκες (16 άτομα σε κάθε συνθήκη). Στη συνέχεια κλήθηκαν ατομικά για τη διαδικασία της «συνέντευξης». Χρησιμοποιήθηκαν δύο πειραματικοί συνεργοί: Ένας «άγνωστος» (ερασιτέχνης ηθοποιός που δέχτηκε να βοηθήσει στην έρευνα) κι ένας «γνωστός» (εργαζόμενος σε μία από τις εταιρείες του συγκεκριμένου ομίλου, ο οποίος επίσης δέχτηκε να βοηθήσει στην έρευνα). Για λόγους διασφάλισης της εμπιστευτικότητας της διαδικασίας δεν επιλέχθηκαν συμμετέχοντες από το τμήμα του πειραματικού συνεργού και κατά την απενημέρωση (debriefing) ζητήθηκε από τους συμμετέχοντες και τις συμμετέχουσες η συνεργασία τους για να μην αποκαλύψουν στους συναδέλφους τους το πειραματικό σενάριο πριν το τέλος της διαδικασίας συλλογής του ερευνητικού υλικού. Όλοι οι συμμετέχοντες δέχτηκαν να συνεργαστούν και δεν διατυπώθηκε καμία αντίρρηση, ανησυχία ή δυσκολία ως προς αυτό. Ο συμμετέχων/η συμμετέχουσα καθώς εισερχόταν στον χώρο πραγματοποίησης της «συνέντευξης» συναντούσε τον ερευνητή και ένα εκ των δύο πειραματικών συνεργών που υποτίθεται ότι βρισκόταν από πριν στον χώρο και είχε κάποια συνεργασία με τον ερευνητή. Στην περίπτωση της υψηλής ανάγκης για παροχή βοήθειας ο συνεργός έδειχνε αναστατωμένος και τόσο ο ερευνητής, όσο και εκείνος, εξηγούσαν ότι είχε υποστεί μια αιφνίδια βλάβη στην όρασή του και έπρεπε να μεταφερθεί επειγόντως σε κοντινό νοσοκομείο. Είχε ειδοποιήσει κάποιον οικείο του αλλά εκείνος θα αργούσε περίπου 1 ώρα να έρθει. Για λόγους αποφυγής συναισθηματικής επιβάρυνσης του συμμετέχοντα / της συμμετέχουσας από τη έκθεσή του/της σε μια δυνητικά στρεσογόνο συνθήκη, η διάρκεια του πειραματικού χειρισμού ήταν περίπου ίση με 30 δευτερόλεπτα. Από την άλλη, στη περίπτωση χαμηλής ανάγκης για παροχή βοήθειας ο συνεργός έδειχνε νωθρός και ανέφερε ότι αισθάνεται κάποια ελαφρά αδιαθεσία (αδυναμία, ζάλη). Στην περίπτωση άσκησης πίεσης για λήψη βοήθειας ο συ-

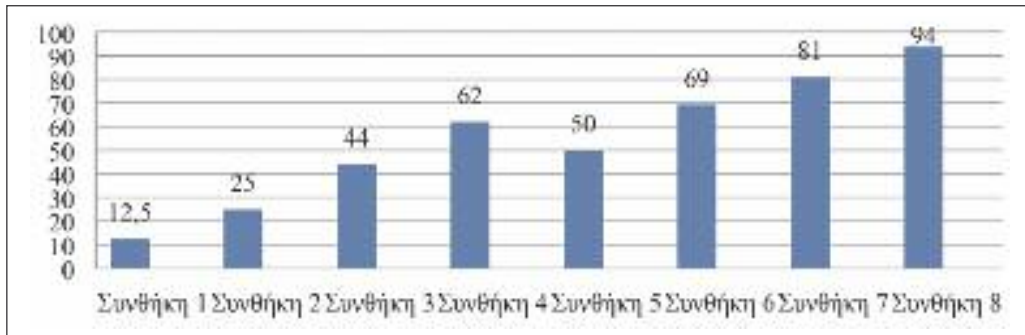
νεργός έδειχνε αναστατωμένος, συναισθητικά φορτισμένος και ανήσυχος, ανέφερε επιπλέον δυσκολίες που αντιμετώπιζε και ζητούσε επαναλαμβανόμενα τη βοήθεια του συμμετέχοντα / της συμμετέχουσας. Και πάλι πρέπει να τονιστεί ότι αυτή η κατάσταση διαρκούσε περί τα 30 δευτερόλεπτα για τους λόγους που αναφέρονται πιο πάνω. Στην περίπτωση της απουσίας πίεσης για λήψη βοήθειας ο συμμετέχων / η συμμετέχουσα λάμβανε γνώση για την κατάσταση του συνεργού, αλλά δεν του παρέχονταν άλλες πληροφορίες και ο συνεργός δεν ζητούσε τη βοήθειά του/της. Η όλη διαδικασία διαρκούσε λίγα λεπτά και ολοκληρωνόταν με την προσφορά ή μη βοήθειας προς τον συνεργό. Στη συνέχεια ο ερευνητής προχωρούσε στην απενημέρωση του συμμετέχοντα / της συμμετέχουσας και υπέβαλε την ερώτηση ανοιχτού τύπου σχετικά με τον λόγο / τους λόγους για τον οποίο / τους οποίους το άτομο θέλησε να βοηθήσει τον συνεργό. Η συνάντηση ολοκληρωνόταν με την παράκληση των συμμετεχόντων να μην αποκαλύψουν το περιεχόμενο της πειραματικής διαδικασίας ώστε να μπορέσει να συνεχιστεί η διεξαγωγή των πειραμάτων. Όπως αναφέρθηκενωρίτερα, δεν υπήρξαν σχετικές ενστάσεις από την πλευρά των συμμετεχόντων. Αντιθέτως, δέχτηκαν πρόθυμα να συνεργαστούν ως προς αυτό το ζήτημα. Χρήσιμο είναι να διευκρινιστεί ότι κατά τη διαδικασία της απενημέρωσης ο ερευνητής εξηγούσε λεπτομερώς το σκοπό και τη λογική της πειραματικής διαδικασίας στην οποία μόλις είχε λάβει μέρος ο συμμετέχων/η συμμετέχουσα, δεσμευόταν να τηρήσει το απόρρητο και εμπιστευτικό της διαδικασίας, εξέφραζε προθυμία να απαντήσει σε τυχόν διευκρινίσεις ή απορίες και φρόντιζε μέσω της συζήτησης να αποχωρούν οι συμμετέχοντες σε ψυχο-συναισθηματική κατάσταση ίδια με αυτή στην οποία εισέρχονταν στον χώρο της πειραματικής διαδικασίας. Για το λόγο αυτό η διαδικασία της απενημέρωσης δεν είχε την ίδια διάρκεια για όλους τους συμμετέχοντες. Τέλος, κανείς από τους συμμετέχοντες / καμία από τις συμμετέχουσες δεν εξέφρασε κάποιο είδους παράπονο σχετικά με τη διαδικασία στην οποία υποβλήθηκε και δεν εκδηλώθηκε καμία ανησυχία ή επιφύλαξη σχετικά με ενδεχόμενη ψυχολογική καταπόνηση των συμμετεχόντων.

3. Ανάλυση

Ο έλεγχος εσωτερικής εγκυρότητας των δύο ερωτηματολογίων αυτο-αναφοράς που χορηγήθηκαν ήταν ικανοποιητικός. Συγκεκριμένα, ο δείκτης α του Cronbach για το ερωτηματολόγιο του Τορόντο για την Ενσυναίσθηση ήταν ίσος με 0,77, ενώ ο αντίστοιχος δείκτης για την Κλίμακα των Τάσεων Εκδήλωσης Φιλοκοινωνικής Συμπεριφοράς ήταν ίσος με 0,82. Γενικά, το επίπεδο ενσυναίσθησης των συμμετεχόντων ήταν υψηλό ($M = 3,1$, $T.A. = 0,74$). Αντίστοιχη βρέθηκε να είναι η τάση εκδήλωσης φιλοκοινωνικής συμπεριφοράς ($M = 3,3$, $T.A. = 0,88$). Οι γυναίκες βρέθηκαν να είναι πιο ενσυναισθητικές από τους άντρες ($M_{\text{γυναικών}} = 3,4$ ($T.A. = 0,92$), $M_{\text{ανδρών}} = 2,7$ ($T.A. = 0,65$), $t(2, 126) = 2,12$, $p = 0,01$). Επίσης, οι γυναίκες διέθεταν πιο θετική στάση ως προς την εκδήλωση φιλοκοινωνικής συμπεριφοράς από ότι οι άνδρες ($M_{\text{γυναικών}} = 3,7$ ($T.A. = 0,97$), $M_{\text{ανδρών}} = 2,8$ ($T.A. = 0,71$), $t(2, 126) = 2,67$, $p = 0,002$). Ανάλογα, οι έγγαμοι βρέθηκαν να διαθέτουν υψηλότερο επίπεδο ενσυναίσθησης από τους άγαμους ($M_{\text{έγγαμων}} = 3,5$ ($T.A. = 0,84$), $M_{\text{άγαμων}} = 2,6$ ($T.A. = 0,99$), $t(2, 126) = 3,36$, $p = 0,01$) και να είναι πιο θετικοί στην εκδήλωση φιλοκοινωνικής συμπεριφοράς ($M_{\text{έγγαμων}} = 3,8$ ($T.A. = 0,89$), $M_{\text{άγαμων}} = 2,7$ ($T.A. = 0,84$), $t(2, 126) = 3,65$, $p = 0,01$). Ενσυναίσθηση και φιλοκοινωνική συμπεριφορά βρέθηκαν να συσχετίζονται υψηλά με τον δείκτη r του Pearson να ισούται με 0,68 ($p = 0,01$).

Οι μεταβλητές της οικειότητας, της πίεσης για λήψη βοήθειας και της σοβαρότητας της ανάγκης για βοήθεια φαίνεται ότι επηρεάζουν την εκδήλωση φιλοκοινωνικής συμπεριφοράς. Στο γράφημα 1 παρουσιάζονται τα ποσοστά εκδήλωσης πρόθεσης παροχής βοήθειας ανά πειραματική συνθήκη.

Όταν κάποιος άγνωστος δεν αντιμετωπίζει κάποιο επειγόν ζήτημα και δεν πιέζει για βοήθεια παρά το ότι η κατάστασή του χρήζει βοήθειας (συνθήκη 1) η προσφορά βοήθειας είναι πολύ χαμηλή, μόλις στο 12,5%. Αντίθετα, όταν η πίεση για βοήθεια και η ανάγκη παροχής βοήθειας είναι υψηλές, η προσφορά βοήθειας, ακόμη και σε έναν άγνωστο, αυξάνεται σημαντικά και φτάνει το 62%. Επίσης η πίεση για λήψη βοήθειας –και μόνο αυ-

Γράφημα 1
Παροχή βοήθειας ανά πειραματική συνθήκη (f_i / n%)

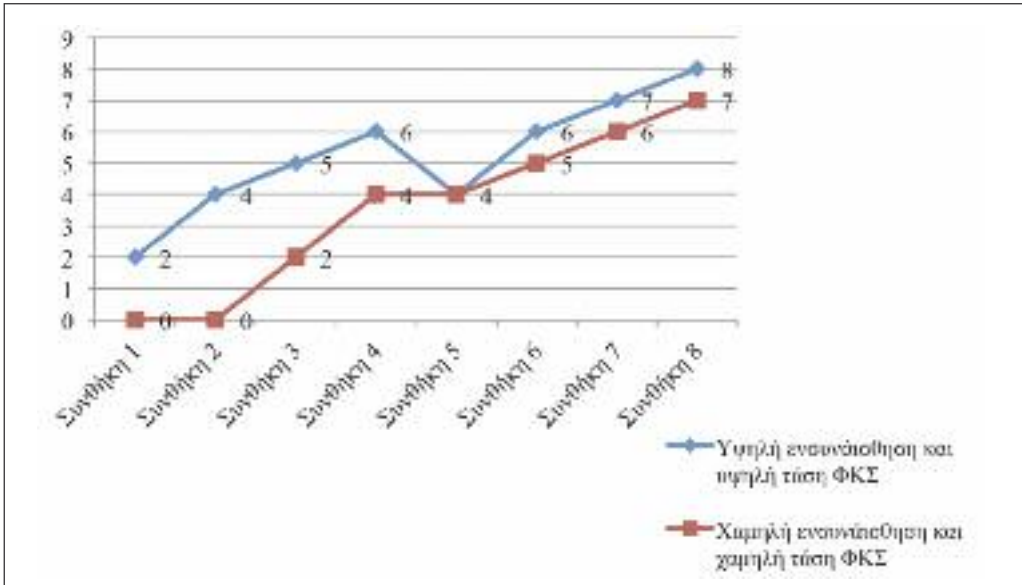
Σημείωση: Συνθήκη 1: Άγνωστος, δεν πιέζει για λήψη βοήθειας, χαμηλή ανάγκη παροχής βοήθειας. Συνθήκη 2: Άγνωστος, δεν πιέζει για λήψη βοήθειας, υψηλή ανάγκη παροχής βοήθειας. Συνθήκη 3: Άγνωστος, πιέζει για λήψη βοήθειας, χαμηλή ανάγκη παροχής βοήθειας. Συνθήκη 4: Άγνωστος, πιέζει για λήψη βοήθειας, υψηλή ανάγκη παροχής βοήθειας. Συνθήκη 5: Γνωστός, δεν πιέζει για λήψη βοήθειας, χαμηλή ανάγκη παροχής βοήθειας. Συνθήκη 6: Γνωστός, δεν πιέζει για λήψη βοήθειας, υψηλή ανάγκη παροχής βοήθειας. Συνθήκη 7: Γνωστός, πιέζει για λήψη βοήθειας, χαμηλή ανάγκη παροχής βοήθειας. Συνθήκη 8: Γνωστός, πιέζει για λήψη βοήθειας, υψηλή ανάγκη παροχής βοήθειας.

τή- (συνθήκη 3) έχει ως αποτέλεσμα την εκδήλωση πρόθεσης παροχής βοήθειας από το 44% των συμμετεχόντων στη συγκεκριμένη συνθήκη. Η οικειότητα με το άτομο φαίνεται να είναι μια σημαντική μεταβλητή που κινητοποιεί τα άτομα να εκδηλώσουν φιλοκοινωνική συμπεριφορά. Στη συνθήκη 5 όπου μόνο η οικειότητα με το άτομο είναι παρούσα η προσφορά βοήθειας φτάνει στο 50%. Ωστόσο, αν και σημαντική, η οικειότητα με το άτομο και μόνο αυτή φαίνεται να μην είναι τόσο καθοριστική. Στις περιπτώσεις όπου η οικειότητα συνυπάρχει είτε με την πίεση για λήψη βοήθειας (συνθήκη 7), είτε με την πίεση για λήψη βοήθειας και την σοβαρή ανάγκη για παροχή βοήθειας η εκδήλωση φιλοκοινωνικής συμπεριφοράς φτάνει σε πολύ υψηλά επίπεδα (81 και 94% αντίστοιχα).

Η επίδραση των μεταβλητών της οικειότητας, της πίεσης για λήψη βοήθειας και της σοβαρότητας της ανάγκης για βοήθεια αναδεικνύεται καλύτερα υπό το πρίσμα του επιπέδου ενσυναίσθησης και τάσης εκδήλωσης φιλοκοινωνικής συμπεριφοράς των δυνητικών ευεργετών. Τα σχετικά ευρήματα παρουσιάζονται στο γράφημα 2.

Αξιοπρόσεκτο είναι το εύρημα ότι στην πρώτη συνθήκη σχεδόν κανείς από τους συμμετέχοντες, ανεξαρτήτως επιπέδου ενσυναίσθησης και τάσης εκδήλωσης φιλοκοινωνικής συμπεριφοράς δεν προσφέρει τη βοήθειά του. Επίσης στις συνθήκες 2 και 3, όπου το άτομο παραμένει άγνωστο η προσφορά βοήθειας κινείται σε χαμηλά σχετικά επίπεδα με τους συμμετέχοντες, ωστόσο, με υψηλή ενσυναίσθηση και υψηλή τάση εκδήλωσης φιλοκοινωνικής συμπεριφοράς να υπερτερούν. Ενδιαφέρον είναι ότι στη συνθήκη 5, όπου μόνο η οικειότητα με το άτομο είναι παρούσα, το επίπεδο ενσυναίσθησης και η τάση εκδήλωσης φιλοκοινωνικής συμπεριφοράς φαίνεται να επηρεάζουν στον ίδιο βαθμό την προσφορά βοήθειας. Στις συνθήκες 7 και 8 το υψηλότερο ποσοστό προσφοράς βοήθειας φαίνεται να μειώνει σημαντικά την διαφοροποίηση ως προς την παροχή βοήθειας καθώς και τα άτομα χαμηλή ενσυναίσθηση και χαμηλή τάση εκδήλωσης φιλοκοινωνικής συμπεριφοράς εκδηλώνουν σε μεγάλο βαθμό την πρόθεσή τους να βοηθήσουν.

Εάν, λοιπόν, η ενσυναίσθηση και η τάση εκδή-

Γράφημα 2
Παροχή βοήθειας ανά πειραματική συνθήκη, επίπεδο ενσυναίσθησης και τάση φιλοκοινωνικής συμπεριφοράς (n).

Σημείωση: Συνθήκη 1: Άγνωστος, δεν πιέζει για λήψη βοήθειας, χαμηλή ανάγκη παροχής βοήθειας. Συνθήκη 2: Άγνωστος, δεν πιέζει για λήψη βοήθειας, υψηλή ανάγκη παροχής βοήθειας. Συνθήκη 3: Άγνωστος, πιέζει για λήψη βοήθειας, χαμηλή ανάγκη παροχής βοήθειας. Συνθήκη 4: Άγνωστος, πιέζει για λήψη βοήθειας, υψηλή ανάγκη παροχής βοήθειας. Συνθήκη 5: Γνωστός, δεν πιέζει για λήψη βοήθειας, χαμηλή ανάγκη παροχής βοήθειας. Συνθήκη 6: Γνωστός, δεν πιέζει για λήψη βοήθειας, υψηλή ανάγκη παροχής βοήθειας. Συνθήκη 7: Γνωστός, πιέζει για λήψη βοήθειας, χαμηλή ανάγκη παροχής βοήθειας. Συνθήκη 8: Γνωστός, πιέζει για λήψη βοήθειας, υψηλή ανάγκη παροχής βοήθειας.

λωσης φιλοκοινωνικής συμπεριφοράς δεν φαίνεται να παίζουν ιδιαίτερο ρόλο στην εκδήλωση συμπεριφοράς βοήθειας το ερώτημα που προκύπτει είναι γιατί οι άνθρωποι βοηθούν σε τόσο μεγάλο ποσοστό; Όπως επισημάνθηκε νωρίτερα, αμέσως μετά το πέρας της πειραματικής διαδικασίας, οι συμμετέχοντες καλούνταν να απαντήσουν σε μια ερώτηση ανοικτού τύπου σχετικά με τον λόγο / τους λόγους για τον οποίο / τους οποίους θέλησαν να βοηθήσουν τον πειραματικό συνεργό. Τα στοιχεία που παρουσιάζονται στον Πίνακα 1 μοιάζουν να μπορούν να δώσουν απαντήσεις.

Από την επεξεργασία των απαντήσεων και την οργάνωσή τους σε νοηματικές κατηγορίες φαίνε-

ται ότι σε καμία από τις πειραματικές συνθήκες το κίνητρο για την παροχή βοήθειας δεν είναι ο αγνός αλτρουισμός. Στις συνθήκες 1 και 2 τα άτομα που δέχτηκαν να βοηθήσουν κάποιον άγνωστο αιτιολογούν την επιλογή τους στη βάση ενός προσωπικού κώδικα αρχών και αξιών σύμφωνα με τις οποίες ζουν. Ειδικότερα, στη συνθήκη 2 γίνεται σαφές ότι το κίνητρο είναι η αντιμετώπιση συνειδησιακών ενοχλήσεων. Στις συνθήκες 3 και 4 η φιλοκοινωνική συμπεριφορά μοιάζει να έρχεται ως αντίδραση στην πίεση που βιώνουν οι συμμετέχοντες, είτε από τον πειραματικό συνεργό, είτε από την δυσχερή κατάσταση την οποία αντιμετωπίζει και στην οποία είναι παρόντες. Στις συνθήκες 5 ως

Πίνακας 1
Λόγοι εκδήλωσης φιλοκοινωνικής συμπεριφοράς ανά πειραματική συνθήκη.

Συνθήκη 1	Συνέπεια στις αρχές μου.
Συνθήκη 2	Συνέπεια στις αρχές μου – Ήσυχη με τη συνείδησή μου.
Συνθήκη 3	Αίσθημα πίεσης από την κατάσταση του «πάσχοντα» - Αίσθημα αμηχανίας, - Για να μη νιώθω πίεση.
Συνθήκη 4	Αίσθημα πίεσης από την κατάσταση του «πάσχοντα» - Για να μην νιώθω ενοχές.
Συνθήκη 5	Οικειότητα με τον «πάσχοντα». Κοινωνικές συνέπειες της αποφυγής παροχής βοήθειας.
Συνθήκη 6	Οικειότητα με τον «πάσχοντα» - Κοινωνικές συνέπειες της αποφυγής παροχής βοήθειας – Διαχείριση της φόρτισης λόγω της κατάστασης υγείας του.
Συνθήκη 7	Οικειότητα με τον «πάσχοντα» - Κοινωνικές συνέπειες της αποφυγής παροχής βοήθειας – Αντιμετώπιση της πίεσης για λήψη βοήθειας.
Συνθήκη 8	Οικειότητα με τον «πάσχοντα» – Κοινωνικές συνέπειες της αποφυγής παροχής βοήθειας – Διαχείριση στρες λόγω της πίεσης για λήψη βοήθεια και σοβαρότητας της κατάστασης του «πάσχοντα».

Σημείωση: Συνθήκη 1: Άγνωστος, δεν πιέζει για λήψη βοήθειας, χαμηλή ανάγκη παροχής βοήθειας. Συνθήκη 2: Άγνωστος, δεν πιέζει για λήψη βοήθειας, υψηλή ανάγκη παροχής βοήθειας. Συνθήκη 3: Άγνωστος, πιέζει για λήψη βοήθειας, χαμηλή ανάγκη παροχής βοήθειας. Συνθήκη 4: Άγνωστος, πιέζει για λήψη βοήθειας, υψηλή ανάγκη παροχής βοήθειας. Συνθήκη 5: Γνωστός, δεν πιέζει για λήψη βοήθειας, χαμηλή ανάγκη παροχής βοήθειας. Συνθήκη 6: Γνωστός, δεν πιέζει για λήψη βοήθειας, υψηλή ανάγκη παροχής βοήθειας. Συνθήκη 7: Γνωστός, πιέζει για λήψη βοήθειας, χαμηλή ανάγκη παροχής βοήθειας. Συνθήκη 8: Γνωστός, πιέζει για λήψη βοήθειας, υψηλή ανάγκη παροχής βοήθειας.

8 όπου το άτομο που ζητά τη βοήθεια είναι συνάδελφος η οικειότητα είναι η πιο συχνή εξήγηση. Ωστόσο, δεν φαίνεται να εντάσσεται στο πλαίσιο της συναδελφικής αλληλεγγύης αλλά στην ανησυχία ότι αν δεν βοηθήσουν ένα συνάδελφο αυτό θα έχει επιπτώσεις στην έξωθεν καλή μαρτυρία τους και πιθανόν να διαταράξει τις σχέσεις στον εργασιακό χώρο καθώς αν και δεν εργάζονται στο ίδιο τμήμα πιθανότατα θα συναντηθούν ή θα χρειαστεί να συνεργαστούν. Ακόμη, στις συνθήκες 5 ως 8 η παροχή βοήθειας παρουσιάζεται από τους συμμετέχοντες ως μέσο για τη διαχείριση της πίεσης που δέχονται είτε από τον συνάδελφό τους – πειραματικό συνεργό, είτε από την φόρτιση που

τους προκαλεί η κατάσταση της υγείας του. Η εκδήλωση φιλοκοινωνικής συμπεριφοράς φαίνεται να έρχεται ως μέσο τερματισμού του δυσάρεστου συναισθήματος που βιώνουν οι συμμετέχοντες και η βοήθεια παρέχεται προκειμένου οι δυνητικοί ευεργέτες να σταματήσουν να υφίστανται ψυχική ταλαιπωρία.

4. Συζήτηση

Γενικά, τα ευρήματα της παρούσας έρευνας είναι ικανοποιητικά. Η ισχυρή γραμμική σχέση που διαπιστώθηκε μεταξύ ενσυναίσθησης και φιλοκοι-

νωνικής συμπεριφοράς επαληθεύει τα ευρήματα προηγούμενων σχετικών ερευνών καταδεικνύοντας ότι, τουλάχιστον σε επίπεδο προθέσεων, όσο υψηλότερο το επίπεδο της ενσυναίσθησης ενός ατόμου, τόσο πιθανότερη η θετική του στάση ως προς την εκδήλωση συμπεριφοράς βοήθειας (βλ. Oseja και συν., 2014). Ομοίως, τα ευρήματα σχετικά με την υπεροχή των γυναικών και των έγγαμων ως προς την ενσυναίσθηση και την τάση εκδήλωσης φιλοκοινωνικής συμπεριφοράς δεν προκαλούν έκπληξη. Αντιθέτως, ενισχύουν τις έρευνες που υποστηρίζουν ότι οι γυναίκες εξαιτίας της διαδικασίας της κοινωνικοποίησης του ρόλου του φύλου, αναπτύσσουν περισσότερο από τους άνδρες την δεξιότητα της ενσυναίσθησης (Kamioł, Gabay, Ochion, Harari, 1998). Επιπρόσθετα, οι έγγαμοι έχουν βρεθεί να έχουν πιο ανεπτυγμένη την αίσθηση της φροντίδας και της παροχής βοήθειας καθώς στη συγκεκριμένη φάση της ζωής τους η συλλογική πλευρά του εαυτού τους κατέχει πιο κεντρική θέση και τείνουν να δίνουν προτεραιότητα στις αξίες της φιλανθρωπίας και της καλοσύνης (Παπασιλιανού & Λαμπρίδης, 2014). Αντίστοιχα, γυναίκες και έγγαμοι τείνουν να είναι πιο θετικοί στην εκδήλωση φιλοκοινωνικής συμπεριφοράς –εύρημα, που επαληθεύει πρόσφατα σχετικά ευρήματα σε ελληνικό δείγμα (Lampridis & Papastylianou, 2014).

Η οικειότητα, η πίεση για λήψη βοήθειας και η υψηλή σοβαρότητα της ανάγκης για βοήθεια βρέθηκαν να διαδραματίζουν σημαντικό ρόλο στην εκδήλωση της φιλοκοινωνικής συμπεριφοράς. Πιο συγκεκριμένα, η απλή σύγκριση των ποσοτών παροχής βοήθειας στις πειραματικές συνθήκες με τον γνωστό και τον άγνωστο επιβεβαιώνει τη σχετική υπόθεση. Τα άτομα τείνουν να βοηθούν πολύ περισσότερο κάποιο γνωστό παρά κάποιο άγνωστό τους πρόσωπο. Σε παρόμοια έρευνα οι Maner και Gailliot (2007) διαπίστωσαν ότι όσο αυξάνεται ο βαθμός της οικειότητας (με κορυφαία τα άτομα της άμεσης οικογένειας), τόσο μεγαλύτερη η πιθανότητα εκδήλωσης φιλοκοινωνικής συμπεριφοράς. Ανάλογα, η πίεση για λήψη βοήθειας φαίνεται ότι επίσης επηρεάζει σημαντικά την εκδήλωση φιλοκοινωνικής συμπεριφοράς. Στη συνθήκη 3 η βοήθεια προς τον άγνωστο ο οποίος πίεζε για λήψη βοήθειας ανήλθε στο 44%, ενώ στη

συνθήκη 7 με τον γνωστό που επίσης ασκούσε πίεση, η παροχή βοήθειας έφτασε στο 81%. Οι έρευνες των Bartlett και DeSteno (2006) και των Gebauer, Riketta, Broemer και Maio (2008) καταθέτουν αντίστοιχα ευρήματα επισημαίνοντας την σημαντική επίδραση της άσκησης πίεσης στην απόφαση του δυνητικού ευεργέτη να προσφέρει τη βοήθειά του. Το πολύ ενδιαφέρον στοιχείο είναι ότι όταν οι τρεις αυτές μεταβλητές είναι παρούσες (οικειότητα, πίεση για λήψη βοήθειας και υψηλή ανάγκη για βοήθεια) η εκδήλωση φιλοκοινωνικής συμπεριφοράς εκτινάσσεται στα ύψη (94%), ενώ όταν απουσιάζουν φτάνει μόλις στο 12,5%. Μια πρώτη ερμηνεία για αυτό το εύρημα είναι ότι τα άτομα δεν έχουν την τάση να βοηθούν γενικά και σε αρκετές περιπτώσεις παρέχουν τη βοήθειά τους όταν υπάρχει κάποιος παράγοντας πίεσης. Τόσο οι Carlo, Hausmann, Christiansen, Randall (2003), όσο και οι Lampridis και Papastylianou (2014) υποστηρίζουν την παραπάνω άποψη. Από την άλλη, βέβαια, το μικρό ποσοστό των ατόμων που εκδήλωσε την πρόθεση να παράσχει τη βοήθειά του στη συνθήκη 1 μοιάζει να προσφέρει στήριξη στους ισχυρισμούς του D. Batson (2011) ότι ο αγνός αλτρουισμός υπάρχει, έστω και υπό προϋποθέσεις. Αν κάτι τέτοιο ισχύει τότε –σύμφωνα με την Υπόθεση Ενσυναίσθησης – Αλτρουισμού (Batson, 1991) τα άτομα με υψηλή ενσυναίσθηση θα εκδηλώνουν φιλοκοινωνική συμπεριφορά σε κάθε δυνατή περίπτωση.

Η προσέγγιση των ευρημάτων της παρούσας έρευνας σύμφωνα με το επίπεδο ενσυναίσθησης των συμμετεχόντων και την τάση εκδήλωσης φιλοκοινωνικής συμπεριφοράς φωτίζει περισσότερο το υπό διαπραγμάτευση ζήτημα. Το Γράφημα 2 δείχνει ότι υπάρχει απόσταση ανάμεσα στην πρόθεση και την εκδηλούμενη συμπεριφορά και, ότι η ενσυναίσθηση έχει τα όριά της ως προς την επίδραση που ασκεί στην απόφαση για παροχή βοήθειας. Διαφορετικά, τα άτομα με υψηλή ενσυναίσθηση και υψηλή τάση εκδήλωσης φιλοκοινωνικής συμπεριφοράς θα έπρεπε και στις πειραματικές συνθήκες με τον άγνωστο (ειδικότερα στις συνθήκες 1-3) να εκδηλώσουν συμπεριφορά βοήθειας –πράγμα, που έπραξαν αλλά σε μικρότερο ποσοστό. Αντίστοιχα, στη συνθήκη 5 (γνωστός, δεν πιέ-

ζει για βοήθεια, χαμηλή ανάγκη για βοήθεια) μόλις οι μισοί από τους συμμετέχοντες με υψηλή ενσυναίσθηση και υψηλή τάση εκδήλωσης φιλοκοινωνικής συμπεριφοράς θέλησαν να δώσουν τη βοήθειά τους. Το γεγονός ότι στις συνθήκες 6 – 8 το ποσοστό εκδήλωσης συμπεριφοράς βοήθειας είναι ιδιαίτερα υψηλό και σχεδόν όλοι οι συμμετέχοντες προσφέρονται να βοηθήσουν δεν είναι δυνατό να αποδοθεί άβιαστα στην επίδραση της ενσυναίσθησης και της τάσης εκδήλωσης φιλοκοινωνικής συμπεριφοράς, από τη στιγμή που φάνηκε ήδη η σημαντική επίδραση της οικειότητας με τον «πάσχοντα», της πίεσης για λήψη βοήθειας και της υψηλής ανάγκης για παροχή βοήθειας. Θα μπορούσε να υποστηριχθεί ότι μια αδυναμία της παρούσας έρευνας είναι ότι λόγω των πολλών πειραματικών συνθηκών, ο αριθμός των συμμετεχόντων σε καθεμιά από αυτές δεν είναι αρκετός για τη διεξαγωγή σύνθετων στατιστικών αναλύσεων (π.χ. ανάλυση διαδρομών) και μοιραία περιορίζεται στην περιγραφική διαχείρισή τους. Αναμφίβολα, μια σύνθετη στατιστική ανάλυση θα μπορούσε να δείξει το βαθμό στον οποίο κάθε ανεξάρτητη μεταβλητή (οικειότητα, πίεση για βοήθεια, σοβαρότητα ανάγκης για βοήθεια, ενσυναίσθηση, τύπος εκδήλωσης φιλοκοινωνικής συμπεριφοράς) χωριστά και σε σχέση με τις υπόλοιπες επηρεάζει την εξαρτημένη (εκδήλωση φιλοκοινωνικής συμπεριφοράς) και έτσι να συμπληρώσει ένα σημαντικό κενό στη σχετική βιβλιογραφία. Ωστόσο, ακόμη κι αν κάτι τέτοιο ήταν εφικτό η ερώτηση σχετικά με το γιατί κάποιος αποφασίζει να βοηθήσει κάποιον άλλο θα παρέμενε αναπάντητη.

Σε αυτή την περίπτωση, οι απαντήσεις των συμμετεχόντων στην ανοικτού τύπου ερώτηση σχετικά με τον λόγο / τους λόγους για τον οποίο / τους οποίους επέλεξαν να παράσχουν τη βοήθειά τους μοιάζει να είναι αρκετά διαφωτιστικές. Αρχικά, πρέπει να επισημανθεί το γεγονός ότι σε καμία από τις 8 πειραματικές συνθήκες οι συμμετέχοντες δεν αιτιολόγησαν την πράξη τους με όρους αγνού αλτρουισμού (π.χ. το έπραξα γιατί απλώς ήθελα να βοηθήσω ακόμη κι αν αυτό είχε κάποιο κόστος για μένα). Πιο συγκεκριμένα, ακόμη και στις συνθήκες 1 και 2 οι απαντήσεις που δόθηκαν αφορούσαν τη συνέπεια του ατόμου με

τις αρχές του και την συμφωνία με τη συνείδησή του. Όσον αφορά το πρώτο, ο D. Batson (1991) ορίζοντας 4 τύπους κινήτρων εκδήλωσης φιλοκοινωνικής συμπεριφοράς αναφέρεται στον όρο *principilism* (συνέπεια κάποιου με τις ηθικές αρχές του), όμως διαχωρίζει το κίνητρο αυτό από εκείνο του αλτρουισμού και αργότερα (Batson, Thompson, Seufferling, Whitney, Strongman, 1999; Batson, Thompson & Hubert, 2002; Batson, 2011) διατυπώνει τον όρο της ηθικής υποκρισίας (*moral hypocrisy*) για να καταδείξει την ύπαρξη ενός κρυφού εγωιστικού κινήτρου σε προπτώσεις όπου το άτομο θέλει να φανεί ότι λειτουργεί σύμφωνα με τον ισχύοντα κώδικα της ηθικής στην κοινωνία που ζει, ενώ στην πραγματικότητα ενδιαφέρεται για την ευημερία του εαυτού και όχι των άλλων. Όσον αφορά το δεύτερο, στη ίδια τυπολογία των 4 κινήτρων εκδήλωσης φιλοκοινωνικής συμπεριφοράς ο D. Batson διευκρινίζει ότι το κίνητρο του εγωισμού μπορεί να έχει μια σειρά από μορφές μεταξύ των οποίων είναι η ανάγκη του ατόμου να διαχειρίζεται μια κατάσταση πιθανής εκδήλωσης φιλοκοινωνικής συμπεριφοράς με γνώμονα την διαφύλαξη της προσωπικής του ηρεμίας από τυχόν ενοχές που μπορεί να προκύψουν από τη μη παροχή βοήθειας σε μια κατάσταση στην οποία η ανάγκη για παροχή βοήθειας είναι παρούσα (Batson, 2002). Τα πράγματα είναι ακόμη πιο ξεκάθαρα στις απαντήσεις των συμμετεχόντων στις υπόλοιπες πειραματικές συνθήκες, οι οποίες φαίνεται να επιβεβαιώνουν τις θέσεις όσων υποστηρίζουν ότι η φιλοκοινωνική συμπεριφορά υποκινείται από κίνητρα που στη βάση τους είναι εγωιστικά. Ειδικότερα, στις συνθήκες 3 και 4 οι συμμετέχοντες εξηγούν ότι η πίεση για λήψη βοήθειας τους οδήγησε στην παροχή βοήθειας, είτε για να μην νιώθουν αμηχανία, είτε για να μη νιώθουν ενοχές. Τα ευρήματα για το παραπλήσιο της Υπόθεσης Αποφευκτικής Μείωσης της Έξαψης μοντέλο της ανακούφισης από μια αρνητική κατάσταση (*The negative state relief model*, Cialdini και συν., 1987) έδειξαν ότι η ενσυναίσθηση δεν έχει μια μόνο πτυχή. Συνήθως, μαζί με τα πιθανά αισθήματα φροντίδας, διεγείρει συναισθήματα προσωπικής λύπης, δυσφορίας και ντροπής που για να μπορέσουν τα άτομα να διαχειριστούν κατα-

φεύγουν στην παροχή βοήθειας ώστε να σταματήσουν τη δυσάρεστη για αυτούς, τελικά, κατάσταση. Αντίστοιχα, στις υπόλοιπες πειραματικές συνθήκες (5 – 8) η εκδήλωση φιλοκοινωνικής συμπεριφοράς παρουσιάζεται ως αναγκαστική επιλογή. Οι συμμετέχοντες φαίνεται ότι διεγείρονται ψυχο-συναισθηματικά, τόσο από την κατάσταση που αντιμετωπίζει ο πειραματικός συνεργός και την πίεση που τους ασκεί για αν τον βοηθήσουν αλλά και από το γεγονός ότι συνυπολογίζουν τις κοινωνικές συνέπειες από τη μη παροχή βοήθειας σε ένα άτομο που θα συναντήσουν ξανά. Δεν υπάρχει αμφιβολία ότι η ενσυναίσθηση είναι παρούσα και παίζει το ρόλο της στην ενίσχυση της φόρτισης και του αισθήματος πίεσης. Όμως η βοήθεια εκδηλώνεται όχι με σκοπό την ανακούφιση του πάσχοντα, αλλά ως μέσο απόδρασης από μια κατάσταση που είναι για εκείνους δυσφορική. Τόσο ο Batson (1991) στην περιγραφή της Υπόθεσης της Αποφευκτικής Μείωσης της Έξαψης, όσο και οι Stocks, Lishner & Decker (2009) στα πειράματα που διεξήγαγαν περιγράφουν την ίδια ακριβώς κατάσταση. Άτομα που επιλέγουν να βοηθήσουν όχι γιατί το επιθυμούν και σκοπεύουν στην ανακούφιση του άλλου, αλλά λειτουργώντας αυτο-προστατευτικά εκδηλώνουν φιλοκοινωνική συμπεριφορά ώστε να αποδράσουν ψυχολογικά από μια δυσάρεστη για εκείνους συνθήκη ψυχο-συναισθηματικής έξαψης και να βάλουν τέλος στην καταπόνηση που υφίστανται από τα ενσυναισθητικά και μη συναισθήματα που έχοντας διεγερθεί διαμορφώνουν μια ιδιαίτερα πιεστική συνθήκη.

Η παρούσα έρευνα ξεκίνησε από τη φιλοδοξία να διευκρινίσει τα κίνητρα που υπογραμμίζουν την εκδήλωση φιλοκοινωνικής συμπεριφοράς. Έχοντας συμπεριλάβει στον σχεδιασμό της ένα σημαντικό αριθμό μεταβλητών που η σχετική βιβλιογραφία ανέδειξε ως σημαντικές, παρουσιάζει ευρήματα τα οποία στο δίπολο αλτρουισμός ή εγωισμός για την εξήγηση της συμπεριφοράς βοήθειας γέρνουν σαφώς υπέρ του δεύτερου. Η αξιολόγηση των λόγων τους οποίους οι συμμετέχοντες επικαλέστηκαν για να εξηγήσουν το εάν εκδήλωσαν φιλοκοινωνική συμπεριφορά μοιάζει να συνιστά μια αποτελεσματική μεθοδολογική καινοτομία που διευκρινίζει σημαντικά τα κίνητρα και αναδει-

κνύει τις δυναμικές που λαμβάνουν χώρα προκειμένου να εκδηλωθεί η συμπεριφορά βοήθειας. Σε κάθε περίπτωση, ωστόσο, πρέπει να σημειωθεί ότι η γενικευσιμότητα των συμπερασμάτων της παρούσας έρευνας είναι περιορισμένη καθώς το δείγμα της αποτέλεσαν άνθρωποι ενός συγκεκριμένου κοινωνικο-οικονομικού προφίλ και δεν ήταν μέλη του γενικού πληθυσμού ευρύτερα, οπότε ζητήματα που αφορούν την κουλτούρα ενός οργανισμού εγείρονται και μια αντίστοιχη μελλοντική ερευνητική προσπάθεια οφείλει να λάβει υπόψη. Επιπρόσθετα, στην παρούσα έρευνα ο ερευνητής ήταν παρών ως «τρίτο πρόσωπο» σε όλες τις πειραματικές δοκιμές-πράγμα, που μπορεί να έπαιξε κάποιο ρόλο στην αντίδραση των συμμετεχόντων. Μια μελλοντική έρευνα θα μπορούσε να συμπεριλάβει στο σχεδιασμό της κι αυτή τη διάσταση του θέματος, καθώς η παρουσία άλλων έχει βρεθεί να επηρεάζει την εκδήλωση φιλοκοινωνικής συμπεριφοράς. Επίσης, μια μελλοντική ερευνητική απόπειρα θα μπορούσε να μελετήσει και τους λόγους για τους οποίους τα άτομα αρνούνται να δώσουν τη βοήθειά τους. Ακόμη, θα μπορούσε να επικεντρωθεί στην μελέτη των συναισθημάτων τα οποία βιώνουν τα άτομα μπροστά σε μια δυνητική συνθήκη παροχής βοήθειας και στον τρόπο με τον οποίο τα συναισθήματα αυτά επηρεάζουν τη συμπεριφορά. Σε κάθε περίπτωση, τα παρόντα ευρήματα μοιάζουν να αποτελούν μια πολλά υποσχόμενη βάση ιδιαίτερα ελκυστικών διερευνήσεων στο άμεσο μέλλον.

Βιβλιογραφία

- Aron, A., Aron, E.N., Tudor, M., & Nelson, G. (1991). Close relationships as including other in the self. *Journal of Personality and Social Psychology*, 60, 241-253.
- Bartlett, M.Y., & DeSteno, D. (2006). Gratitude and prosocial behavior: Helping when it costs you. *Psychological Science*, 17(4), 319-325.
- Batson, C.D. (1991). *The altruism question: Toward a social-psychological answer*. Hillsdale, New Jersey: Erlbaum.
- Batson, C.D. (2002). Addressing the altruism question experimentally. In S.G. Post., L.G. Underwood.,

- J.P. Schloss, W.B. Hurlbut (Eds.), *Altruism and altruistic love: Science, philosophy and religion in dialogue* (pp. 89-105). New York: Oxford University Press.
- Batson, C. D. (2011). *Altruism in humans*. New York City: Oxford University Press.
- Batson, C. D., Ahmad, N., & Lishner, D. A. (2012). Empathy and altruism. In C. R. Snyder & S. L. Lopez (Eds.), *Handbook of positive psychology*, 2nd ed. (pp. 485-498). New York: Oxford University Press.
- Batson, C.D., Ahmad, N., Stocks, E.L. (2004). Benefits and liabilities of empathy-induced altruism. In A.G. Miller (Ed.), *The social psychology of good and evil* (pp.359-385). New York: Guilford Press.
- Batson, C.D., Chang, J., Orr, R., & Rowland, J. (2002). Empathy, attitudes and action: Can feeling for a member of a stigmatized group motivate one to help the group? *Personality and Social Psychology Bulletin*, 28, 1656-1666.
- Batson, C.D., Duncan, B., Ackerman, P., Buckley, T., & Birch, K. (1981). Is empathic emotion a source of altruistic motivation? *Journal of Personality and Social Psychology*, 40, 290-302.
- Batson, C.D. & Oleson, K.C. (1991). Current status of the empathy-altruism hypothesis. In M. S. Clark (Ed.), *Review of Personality and social Psychology*, vol. 12: *Prosocial behavior* (pp. 62-85). Newbury Park, CA: Sage.
- Batson, C.D., Sager, K., Garst, E., King, M., Rubchinsky, K., & Dawson, K. (1997). Is empathy-induced helping due to self-other merging? *Journal of Personality and Social Psychology*, 73, 495-509.
- Batson, C.D., Thompson, E.R., & Hubert, C. (2002). Moral hypocrisy: Addressing some alternatives. *Journal of Personality and Social Psychology*, 83, 330-339.
- Batson, C.D., Thompson, E.R., Seufferling, G., Whitney, H., Strongman, J.A. (1999). Moral hypocrisy: appearing moral to oneself without being so. *Journal of Personality and Social Psychology*, 77, 525-537.
- Batson, C.D., & Weeks, J. L. (1996). Mood effects of unsuccessful helping: Another test of the Empathy-Altruism Hypothesis. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 22 (2), 148-157.
- Carlo, G., Randall, B.A. (2002). The development of a measure of prosocial behaviors of late adolescents. *Journal of Youth and Adolescence*, 31, 31-44.
- Carlo, G., Hausmann, A., Christiansen, S., Randall, B.A. (2003). Sociocognitive and behavioral correlates of a measure of prosocial tendencies for adolescents. *Journal of Early Adolescence*, 23, 107-134.
- Cialdini, R. B. (1991). Altruism or egoism? That is (still) the question. *Psychological Inquiry*, 2, 124-126.
- Cialdini, R.B., Brown, S.L., Lewis, B.P., Luce, C., & Neuberg, S.L. (1997). Reinterpreting the empathy-altruism relationship: When one into one equals oneness. *Journal of Personality and social Psychology*, 73, 481-494.
- Cialdini, R.B., Schaller, M., Houlihan, D., Arps, K., Fultz, J., Beaman, A.L. (1987). Empathy-based helping: Is it selflessly or selfishly motivated? *Journal of Personality and Social Psychology*, 52 (4), 749-758.
- Clark, M.S., Mills, J.R., & Corcoran, D.M. (1989). Keeping track of needs and inputs of friends and strangers. *Personality and Social Psychology bulletin*, 15, 533-542.
- Davis, M. H. (1994). *Empathy: A social psychological approach*. Madison, WI: Brown & Benchmark.
- Doris, J., & Stich, S. (2007). Moral psychology: Empirical approaches. In M. Zanna (Ed.), *The Stanford Encyclopedia of Philosophy*, (n.p). San Francisco: North Point Press. <http://plato.stanford.edu/archives/sum2007/entries/moral-psych-emp/>
- Dovidio, J.F., Piliavin, J.A., Schroeder, D.A., Penner, L.A. (2006). *The social psychology of prosocial behavior*. Mahwah, New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates.
- Gaertner, S.L., Dovidio, J.F., & Johnson, G. (1982). Race of victim, nonresponsive bystanders and helping behavior. *Journal of Social Psychology*, 117 (1), 69-77.
- Gebauer, J.E., Riketta, M., Broemer, P., & Maio, G.R. (2008). Pleasure and pressure based prosocial motivation: Divergent relations to subjective well-being. *Journal of Research in Personality*, 42, 399-420.
- Grant, A. M., & Berg, J. M. (2011). Prosocial motivation at work: When, why, and how making a difference makes a difference. In K. Cameron & G. Spreitzer (Eds.), *Oxford handbook of positive organizational scholarship* (pp. 28-44). New York: Oxford University Press.
- Hoffman, M.L. (1981). The development of empathy. In J. Rushton, & R. Sorrentino (Eds.), *Altruism and*

- helping behavior: Social, personality, and developmental perspectives* (pp. 41–63). Hillsdale, NJ: Lawrence Erlbaum Associates.
- Hoffman, M.L. (1991). Is empathy altruistic? *Psychological Inquiry*, 2, 131–133.
- Hornstein, H.A. (1991). Empathic distress and altruism: Still inseparable. *Psychological Inquiry*, 2, 133–135.
- Kamiol, R., Gabay, R., Ochion, Y., Harari, Y. (1998). Is gender or gender role orientation a better predictor of empathy in adolescence? *Sex Roles*, 39, 45–59.
- Lampridis, E., & Papastylainou, D. (2014). Prosocial behavioural tendencies and orientation towards individualism-collectivism of Greek young adults. *International Journal of Adolescence and Youth*. DOI: 10.1080/02673843.2014.890114
- Latane, B., & Darley, J.M. (1968). Group inhibition of bystander intervention in emergencies. *Journal of Personality and Social Psychology*, 10 (3), 215–221.
- Maner, J.K., & Gailliot, M.T. (2007). Altruism and egoism: Prosocial motivations for helping depend on relationship context. *European Journal of Social Psychology*, 37, 347–358.
- Oceja, L.V., Heerdink, M.W., Stocks, E.L., Ambrona, T., Lopez-Perez, B., & Slagado, S. (2014). Empathy, awareness of others and action: How feeling empathy for one among others motivates helping the others. *Basic and Applied Social Psychology*, 36 (2), 111–124, DOI: 10.1080/01973533.2013856787
- Παπαστυλιανού, Α., & Λαμπρίδης, Ε. (2014). Οι κοινωνικές αξίες και η φιλοκοινωνική συμπεριφορά των Ελλήνων και η τάση τους προς τον ατομικισμό και τη συλλογικότητα. *Ψυχολογία*, (υπό δημοσίευση).
- Penner, L.A., Dovidio, J.F., Piliavin, J.A., & Schroeder, D.A. (2005). Prosocial behavior: A multilevel approach. *Annual Review of Psychology*, 56, 365–392.
- Piliavin, J.A., Dovidio, J.F., Gaertner, S.L., Clark, R.D. (1981). *Emergency intervention*. New York: Academic Press.
- Piliavin, J.A., Dovidio, J.F., Gaertner, S.L., & Clark, R.D. (1982). Responsive bystanders: The process of intervention. In V.J. Derlega, & J. Grzelak (Eds.), *Cooperation and helping behavior: Theories and research* (pp. 279–304). New York: Academic Press.
- Podsakoff, P.M., MacKenzie, S.B., Paine, J.B., & Bachrach, D.G. (2000). Organizational citizenship behaviors: A critical review of the theoretical empirical literature and suggestions for future research. *Journal of Management*, 26, 513–563.
- Reis, H.T., Collins, W. A., & Berscheid, E. (2000). The relationship context of human behavior and development. *Psychological Bulletin*, 126, 844–872.
- Schlenker, B.R., & Britt, T.W. (2001). Strategically controlling information to help friends: Effects of empathy and friendship strength on beneficial impression management. *Journal of Experimental Social Psychology*, 37, 357–372.
- Schroeder, D.A., Penner, L.A., Dovidio, J.F., & Piliavin, J.A. (1995). *The psychology of helping and altruism: Problems and puzzles* New York: McGraw Hill.
- Specher, S., & Regan, P. (2002). Liking some things (in some people) more than others: Partner preferences in romantic relationships and friendships. *Journal of social and Personal Relationships*, 19, 436–481.
- Spreng, R.N., McKinnon, M.C., Mar, R.A., & Levine, B. (2009). The Toronto empathy Questionnaire: Scale development and initial validation of a factor-analytic solution to multiple empathy measures. *Journal of Personality Assessment*, 91, 62–71.
- Stocks, E.L., Lishner, D.A., & Decker, S.K. (2009). Altruism or psychological escape: Why does empathy promote prosocial behavior? *European Journal of Social Psychology*, 39, 649–665.
- Stummer, S., Snyder, M., & Omoto, A.M., (2005). Prosocial emotions and helping: The moderating role of group membership. *Journal of Personality and Social Psychology*, 88, 532–546.
- Van Lange, P.A.M., Rusbult, C.E., Drigotas, S.M., Ariaga, X.B., Wicher, B.S., & Cox, C.L. (1997). Willingness to sacrifice in close relationships. *Journal of Personality and Social Psychology*, 77, 1373–1395.
- West, S.G. & Brown, T.J. (1975). Physical attractiveness, the severity of the emergency and helping: A field experiment and interpersonal simulation. *Journal of Experimental social Psychology*, 11 (6), 531–538.

Prosocial motivation: Pure altruism or psychological compulsion?

EFTHYMIOS LAMPRIDIS¹

ABSTRACT

Having as a starting point the dispute between the Empathy – Altruism Hypothesis and the Aversive Arousal Reduction Hypothesis, the present research focus on the study of the motives underlying prosocial behavior. Thus, an experimental process was designed in which male and female adults took part (N = 128). Participants first completed the Prosocial Tendencies Measure (PTM, Carlo & Randal, 2002) and the Toronto Empathy Questionnaire (TEQ, Spreng et al., 2009). Then, based on their answers, participants were assigned to eight groups and exposed to different experimental conditions (2 known – unknown x 2 in need of help – without need of help x 2 compel to receive help – absence of compel to receive help). Findings indicate that the level of empathy experiencing by the “benefactor” plays an important role in the performance of prosocial behavior. Nevertheless, the variable of familiarity with the person in need was found to be crucial in the performance of prosocial behavior as well as the need for help. Furthermore, findings suggest that the performance of prosocial behavior is a consequence of psychological pressure to the “benefactor” who, in turn, seems to use the performance of such a behavior as a means of psychological escape from a condition in which the request of help is salient.

Keywords: Prosocial behavior, Prosocial motives, Altruism, Empathy, Helping behavior.

1. Address: Assistant Professor of Social Psychology, Department of History and Ethnology, School of Classics and Humanities, Democritus University of Thrace. 1, P. Tsaldari Str., 69 100 – Komotini. Tel. 0030 25310 39478. E mail: elamprid@he.duth.gr